

Т.І. Щербак

Shikolenko_T_I@mail.ru

Психологія народної іграшки

Shcherbak T.I. The psychology of a folk toy / T.I. Shcherbak // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva. – Issue 30. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 727–739.

Т.І. Щербак. Психологія народної іграшки. Проаналізовано дослідження, що концентровані навколо проблеми національної культури українського народу, його історичного минулого. Визначено психологічні особливості української народної іграшки, її стилістичні відмінності від іграшок інших народів і культур та її вплив на розвиток особистості. Наведено класифікації народних традиційних іграшок за різними ознаками.

Зазначаються характеристики однієї з найбільш популярних народних іграшок у всьому світі – ляльки як матеріального об'єкта та образу-символу людини. Висвітлено значення образних іграшок у розвитку самосвідомості дитини та діалогічності спілкування. Підкреслено важливість вивчення редукованого спілкування та емоційного ставлення до уявного компаньйону в ігрових та побутових ситуаціях. Визначено основні позиції та переважаючі форми взаємодії з ляльками.

Окрема увага приділена автором впливу на психіку дитини зовнішнього вигляду ляльки, текстури матеріалу, з якого вона зроблена, її пропорцій та характерологічної заданості. Висвітлено особливості підбору народних іграшок загалом і ляльки, зокрема, відповідно до вікових особливостей дитини.

В статті наголошується на надзвичайно широкому функціональному призначенні народної іграшки, як одного із дієвих засобів естетичного, фізичного і розумового розвитку дітей, духовного чинника пізнання довкілля. Вказується на можливість стимулювання й оптимізації психічного розвитку дитини через народну іграшку та завдяки реалізації її культурологічної, розвиваючої, виховної, психотерапевтичної функції, функцій соціалізації, самопізнання та оберегу.

Ключові слова: народна іграшка, лялька, образ-символ, культура, редуковане спілкування, уявний компаньйон, гра, ігрова роль.

Т.И. Щербак. Психология народной игрушки. Проанализированы исследования, сконцентрированные вокруг проблемы национальной культуры украинского народа, его исторического прошлого. Определены психологические особенности украинской народной игрушки, ее стилистические отличия от игрушек других народов и культур и ее влияние на развитие личности. Приведены классификации народных традиционных игрушек по различным признакам.

Указываются характеристики одной из самых популярных народных игрушек во всем мире – куклы как материального объекта и образа-символа человека. Освещено значение образных игрушек в развитии самосознания ребенка и диалогичности общения. Подчеркнута важность изучения редуцированного общения и эмоционального отношения к воображаемому компаньону в игровых и бытовых ситуациях. Определены основные позиции и преобладающие формы взаимодействия с куклами.

Особое внимание уделено автором воздействию на психику ребенка внешнего вида куклы, текстуры материала, из которого она сделана, ее пропорций и характерологической заданности. Освещены особенности подбора народных игрушек в целом и куклы в частности в соответствии с возрастными особенностями ребенка.

В статье отмечается чрезвычайно широкое функциональное предназначение народной игрушки, как одного из действенных средств эстетического, физического и умственного развития детей, духовного фактора познания окружающей среды. Указывается на возможность стимулирования и оптимизации психического развития ребенка через народную игрушку и благодаря реализации ее культурологической, развивающей, воспитательной, психотерапевтической функции, функции социализации, самопознания и оберега.

Ключевые слова: народная игрушка, кукла, образ-символ, культура, редуцированное общение, воображаемый компаньон, игра, игровая роль.

Постановка проблеми. Зміни, які відбуваються в соціально-економічній, культурній галузях сучасної України, вимагають виховання самосвідомої, відповідальної, високо інтелектуальної, гармонійно розвиненої особистості, здатної до творчої реалізації – свідомої, цілеспрямованої діяльності, орієнтованої на виявлення власних сил, можливостей, обдарувань, здібностей та реалізацію власного Я.

Підвищення вимог сьогодення поряд з національним відродженням України потребує від особистості вміння знаходити нові форми самоздійснення та особистісної життєтворчості. Це вказує на необхідність більш ефективного використання потенційних можливостей людини. Однак, поза національною культурою українського народу, його історичним минулим, неможливе успішне розв'язання проблеми формування особистості дитини. Суттєвим компонентом культури та об'єктом діяльності дитини, який значною мірою визначає її розвиток, постає іграшка. Все це актуалізує потребу в ґрунтовному вивченні особливостей виховання дитини засобами народної іграшки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню особливостей народної іграшки, її генези, різновидів, призначення

було присвячено цілу низку досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених: Т.О. Піроженко, С. О. Ладивір, О.О. Вовчик-Блакитна, Л. М. Герус, К. І. Матейко, О. С. Іванова, В.В. Нестеренко, Л.В. Кантаржи.

Мета статті: теоретичний аналіз психологічних особливостей української народної іграшки та її впливу на розвиток особистості.

Виклад основного матеріалу. Виникнення іграшок сягає корінням давнини, є історично та культурно обумовленим. Іграшка постає як своєрідний еталон тих предметів, призначення яких і способи дії з якими необхідно засвоїти дитині. Бажання дитини пізнати навколишній світ, долучитися до життя дорослих у їх побутовій і трудовій діяльності, обрядах, звичаях і породили природну потребу в створенні народної іграшки [1].

Українська народна іграшка стилістично відрізняється від іграшок інших народів та культур, має інший формовияв та зміст. Оригінальність і неповторність народної іграшки визначається її етнічною та національною своєрідністю вираження культури і побуту, містить характеристики звичаїв і традицій.

Народна іграшка зберігає етносимволіку, образність, місцеві та загальнонаціональні вподобання і є своєрідним віддзеркаленням культури українців [5, с.69; 4]. Вона має такі «спільні стильові ознаки: об'ємну повноту, округлість форм, композиційну компактність, міцну статуру важкуватих, присадкуватих постатей, відсутність легких витончених деталей або дрібних подробиць, плавний перехід одна в одну об'ємних пропорційних форм. У ній влучність формовиразу, лаконічність і дотепність, узагальненість, метафоричність, повний універсалізм застосування, цілковита завершеність і відсутність зайвих деталей, точність виразу провідної думки, наявність гумору, символіки, алегорії» [5, с.67].

Як зазначає колектив авторів Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, О. О. Вовчик-Блакитна «Повернення наших дітей до традиційної іграшки, використання основ та принципів її побудови при розробці сучасних зразків є одним із шляхів до збереження самобутності народу та міцною базою для формування психологічного здоров'я, адекватної соціокультурної самоідентифікації дитини» [1, с. 27].

Різноманіття народних традиційних іграшок вражає, так само як кількість їх класифікацій. Л. М. Герус вслід за К.І. Матейко класифікує народні іграшки за двома основними ознаками:

1. Матеріалом – сировиною, з чого іграшки зроблені (іграшки керамічні, іграшки дерев'яні, іграшки з ганчірок);

2. Формою – яке явище в природі чи в суспільному житті ці іграшки хочуть відобразити:

- 1) дитячі музичні інструменти: а) ударні; б) духові;
- 2) іграшки трудові: а) учбові, б) хатньої обстановки, в) господарські знаряддя, г) конструктивно-рухомі;
- 3) іграшки фізкультурні;
- 4) хлоп'яча зброя;
- 5) дівочі прикраси;
- 6) іграшки «обрядові»;
- 7) лялька (кукла) [2,с.618].

В психологічній класифікації В.С. Мухіної іграшки розділяються на дві великі групи, виходячи з видів діяльності:

1) іграшки, що сприяють соціально-емоційному розвитку (або розвитку особистісної сфери), які передбачають спілкування чи поводження з ними, як з живими персонажами;

2) іграшки, що допомагають розвитку інтелектуально-пізнавальних і моторних здібностей.

До найперших іграшок дітей відносяться:

- звукові іграшки (тріскалки, жужалки та ін.);
- рухові іграшки (дзига, м'яч, змії та ін.);
- зброя (лук, стріли, бумеранги та ін.);
- образні іграшки (зображення тварин, людей).

Однією з найбільш популярних народних іграшок у всьому світі є лялька. Виходячи з принципу «мобільності» ляльок, він запропонував розділити їх на дві основні групи, назвавши цей поділ «вихідним матеріалом міфології ляльки». До першої групи відносяться ляльки-іграшки, або ляльки для гри. Відповідно, до неї належать театральні ляльки та дитячі іграшки, основною відмінністю яких є здатність рухатися або бути об'єктом ігор чи маніпуляцій. У цю ж групу входять обрядові ляльки, ляльки для походів, утилітарні ляльки [8].

Прекрасні представники величезної родини ляльок-іграшок відрізняються як за зовнішнім виглядом (ляльки-невалюшки, ляльки-матрьошки, ляльки, зроблені з гарбуза-горлянки, тощо), за традицією і місцем походження (міська, народна, кустарна ляльки), за матеріалом виготовлення (дерево, целулоїд, кераміка, фарфор, гіпс тощо) і по функціональності (здатність відігравати роль брязкальця, виступати партнером у грі, бути дитиною).

Найдавніші ляльки – обрядові; у них багато дослідників шукають витoki як театральних ляльок, так і ляльок-іграшок. Дуже часто обрядові за своєю природою і походженням ляльки є багатофункціональними: «обрядовість» ляльки поєднується з її

«іграшковістю», «театральністю» і т. п. Немає жодного народу, який не має в своєму культурному арсеналі обрядових ляльок. В першу чергу обрядові ляльки служили зображенням духів і божеств, виконували функції талісманів і оберегів, виступали в ролі символу в ритуальних іграх і уявленнях, а також засобом передачі дітям релігійних вірувань і прилучення їх до традиційної культури народу.

До другої групи відносяться ляльки як модель, а також ляльки для прикраси, зазвичай статичні, які не переміщуються. Це інтер'єрні, вітринні, сувенірні, колекційні, музейні ляльки, опудала, воскові ляльки і манекени.

До третьої групи відносять народну іграшку, зазначаючи, що у народній культурі вона була певним символом, поліфункціональним феноменом. З незапам'ятних часів для виготовлення ляльок використовувалася глина. Серед народних ляльок зустрічалися скляні, не менш розповсюдженими були дерев'яні різьблені або розписні ляльки [8, с. 151].

Лялька постає як матеріальний об'єкт та образ-символ людини одночасно і використовується під час гри. Улюблена іграшка є індивідуально-значущим об'єктом (надання переваги саме цій іграшці конкретною дитиною). Вона виступає об'єктом прив'язаності (вияви симпатії, любові) [6]. Ляльки не утруднюють дитину складністю і не вимагають від неї великого зусиль і зусиль в пристосуванні до себе, чи в грі з собою.

Народні ляльки є частиною традиційної дитячої культури. Вони є відображенням уявлень народу про сім'ю, сімейні та гендерні ролі, сімейний і суспільний устрій, розподіл обов'язків. Т.Г. Мальцевою було визначено, що її виготовлення не вимагає жорсткої системи викрійок і лекал. Тому, єдиний технологічний процес завжди дає індивідуальний результат. Ляльки подібні, але не однакові. Вони безликі (намальованого обличчя в них немає), але не безособові. У кожній проявляється індивідуальність, характер виконавця [7].

У народній ляльці знаходять відображення знання людини про світ, історичні процеси, що відбуваються в суспільстві, регіональна приналежність, соціальний статус людини і багато іншого, що приховано у візуальних символах. Лялька виступає іконічним знаком, метазнаком цього світу в образі «себе самого» (alterego). Вона дозволяє людині побачити і відчувати недоступні раніше властивості власної особистості.

Художньо-естетичний потенціал іграшки, зокрема ляльки з її ознаками антропоморфності, в якій сконцентровано тисячоліт-

ній плідний, творчий досвід народного та загальнолюдського виховання, традиційні художньо-естетичні принципи, сприяє не лише формуванню естетичного ставлення дітей до навколишньої дійсності, стимулює їх художньо-пізнавальну активність, але і виступає дієвим засобом соціалізації особистості та засвоєння нею провідних моделей поведінки в людському суспільстві.

У більшості ігор діти використовують ляльку, яка водночас є для них ідеальним партнером у спілкуванні, з яким можна поговорити, поділитися турботами, radoщами, смутком. Лялька – образ людини в грі дитини. За умови відсутності товариша по грі, дитина робить ним ляльку, яка виступає ідеальним другом, котрий завжди поруч і не пам'ятає зла. При цьому в грі з нею вона може діяти так, як заманеться, і ніхто не буде заважати і засуджувати [7].

При відсутності улюбленої ляльки старший дошкільник подумки розмовляє з нею, про щось запитує, намагається передбачити її відповідь тощо. Ляльки часто виступають в іграх у ролях «дітей», а дошкільники стають для них «батьками». Така зміна позицій сприяє кращому усвідомленню дошкільником сутності взаємин батьків і дітей, розвиває в нього здатність бачити ситуацію очима іншої людини. Улюблена лялька дошкільника виконує для нього роль друга, що зберігає своє значення і на подальших етапах життя – у молодшому шкільному й навіть у підлітковому віці.

Малюк, залежно від свого настрою, наділяє ляльку думками, почуттями. Часто в грі з нею дитина проектує якісь внутрішні переживання і програє їх в різних ситуаціях. Так само може приписувати будь-які якості, якими не володіє сама. Вона піклується про ляльку, виховує, вчить, передає їй свої знання, тобто виконує щодо ляльки функції, які дорослий виконує стосовно неї. Це є суттєвим чинником привабливості для малюка ігор з ляльками.

Оцінюючи поведінку ляльки, малюк передає їй свій емоційний і моральний досвід, водночас усвідомлюючи для себе і закріплюючи його. Він програє з лялькою різноманітні форми поведінки й оцінює їх. Завдяки цьому в його свідомості виникають емоційна і моральна ідентифікація, моральні оцінки, розвиваються емоційні переживання, формуються моральні якості. Дитина вірить в те, що улюблена іграшка наділена рисами та відчуває почуття, вона впевнена, що сама конструює образ партнера зі спілкування.

Лялька посідає особливе місце серед образних іграшок, між нею та дитиною складаються певні відносини, розгортається спілкування, що сприяє розвитку самосвідомості дитини, зокрема такої її якості, як діалогічність. За визначенням І. Омельченко, таке спілкування є редукованим і спостерігається в ігрових

та побутових ситуаціях. У ставленні до уявного компаньйона у дитини відслідковується емоційне ставлення. Такий уявний компаньйон може виконувати домінуючу (роль дорослого) та рівноправну позицію (роль дитини-однолітка) [6].

Під час взаємодії іграшка стає партнером зі спілкування, гри та засобом вияву почуттів. Лялька може займати: стійку-домінуючу позицію (старший товариш, батько, вчитель); стійку-рівноправну позицію (одноліток-партнер з ігрової діяльності). Переважаюча форма взаємодії з лялькою – рольові діалоги, які переходять в односторонні відповіді: пошепки в руслі побутових ситуацій (прогулянка, прийом у лікаря, поїздка в транспорті, перегляд телевізора, у процесі образотворчої та конструктивної діяльності). У процесі комунікації діти роблять паузи, очікуючи відповідної репліки ляльки. Тому, у грі з лялькою зароджується рольова гра та задовольняється пізнавальна активність дитини.

Виходячи з досліджень Т.Г. Мальцевої, зовнішній вигляд ляльки, текстура матеріалу, з якого вона зроблена, її пропорції також впливають на психіку дитини. Певна пропорція викликає протекційне ставлення до себе. Правильні пропорції ляльки формують правильні уявлення про своє тіло у дитини. Якість і текстура матеріалу, з якого зроблена лялька, так само є важливими. Так м'які і пухнасті матеріали викликають позитивні емоції, стимулюючи дитину до гри. У той же час шорсткі і холодні матеріали викликають негативне ставлення [7].

Вираз обличчя, загальний вигляд, елементи одягу ляльки, несуть в собі певні закладені людські якості, а відповідно спосіб гри і роль ляльки. У характерній ляльці виражені певні людські якості: наївність, дурість, пустоці і т.д. Ця лялька несе в собі характерологічну заданість, від якої нерідко залежить, який саме розігрується з нею сюжет. Ляльки-герої народних казок несуть в собі певну заданість образу, стабільну етичну характеристику, не зважаючи на зміни в сюжетних лініях гри. Дитина приписує позитивній характерній ляльці безліч позитивних рис, а негативним героям – негативних. Гра з такими ляльками формує у дитини певну систему соціальних стосунків. Окрім цього, лялька сприяє розвитку фантазії, особливо якщо у неї непропрацьовані риси обличчя.

Не може бути однакового для дітей різного віку підходу до створення і підбору іграшок. Обов'язковою умовою є врахування вікових закономірностей розвитку ігрової діяльності. Для дитини до трьох місяців найцікавішою і універсальною іграшкою є брязкальце з кульками або дзвіночками, яке може виступати активним засобом привернення уваги дитини до рухомого предмету,

а в подальшому стане стимулом для дитячої активності. Дітям трьох – восьми місяців для оптимального сенсорного розвитку необхідними є різноманітні підвіски. Після року увагу дітей привертають прості іграшки, зокрема: пірамідки, дерев'яні потяги, іграшки з блоків тощо. Хоча, так само часто діти 1,5-2 років обирають для гри м'які, гумові, поролонові іграшки.

Загалом народні іграшки необхідно вибирати так, щоб за своїми функціональними можливостями вони дещо випереджали досягнутий дитиною рівень розвитку. Цікавою для дітей цього вікового періоду є така іграшка еталонної системи як дзеркальце, яке надає змогу дитині «спілкуватись» із власним відображенням як з іншою дитиною, розширює досвід дитини, її орієнтування в навколишньому світі, сприяє формуванню орієнтовної активності, пізнанню навколишнього світу.

Підбір народних іграшок загалом, і ляльки зокрема має ґрунтуватися на вікових особливостях дитини. Т. Г. Мальцева зауважує, що кожному віку дитини повинна відповідати певна лялька, кожна зі своїм набором характеристик. Так, деталізація ляльки має бути менш вираженою, а лялька менш пропрацьована для дітей раннього віку, що стимулює розвиток творчих здібностей. Поступово лялька має змінюватися у бік збільшення кількості деталей.

Так само мають місце зміни, що обумовлені віком, у характері спілкування дитини з іграшкою. Спочатку це наслідування (у дітей двох років), потім з'являється інтерес до розігрування сюжетів між маленькими ляльками (близько 3-х років). До 5 років гра виходить на новий рівень і за межі сімейно-побутових сюжетів, включаючи більш широкий соціальний контекст. Близько 6-7 років дівчата відчують зростаючу потребу піклуватися про немовля [7; 4].

Народна іграшка – витвір специфічний. Своєю простотою й досконалістю, витонченістю форм, різноманітністю використаних природних матеріалів, образністю й естетичною довершеністю українська іграшка розвиває духовний світ дитини, пробуджує відчуття рідного коріння. Українська народна іграшка несе малятам цілком доступні знання про працю, відпочинок людей у давнину, їхній побут, мистецтво, життя загалом.

Використання народної іграшки в дитячому садку, сім'ї урізноманітнює ігрову діяльність дітей, збагачує, розширює сферу пізнання дитиною світу і свого народу, розвиває традиційні для національної, господарської, побутової культури навички. Крім того, дитина сприймає народну іграшку і як витвір мистецтва,

що сприяє її естетичному вихованню. Отже, народна іграшка дає дитині те, чого не може дати сучасна.

Функціональне призначення народної іграшки надзвичайно широке. Народна іграшка є одним із дієвих засобів естетичного, фізичного і розумового розвитку дітей, духовним чинником пізнання довкілля, народної обрядовості, звичаїв, занять дорослих та побуту. Етнічне, психологічне, мистецьке значення народної іграшки для розуміння і розвитку ментальності, світосприйняття і світовідчуття українців неможливо перебільшити [4].

О.О. Вовчик-Блакитна зазначає, що іграшка дозволяє здійснити основні естетичні та педагогічні функції культури. Вона охоплює всі види взаємодії людини з навколишнім світом та в середині соціуму, сприяє організації та розвитку людської діяльності через формування у людини відповідних потреб і навичок, забезпечує можливості моделювання багатьох життєвих процесів, утвердження тих або інших цінностей, формує та закріплює соціальні норми, стосунки людей, їх ставлення до навколишнього соціального та природного світу [1].

Народна іграшка – стародавній вид народного мистецтва, виразник національної культури. У «Концепції дошкільного виховання в Україні» підкреслюється, що народна іграшка та гра з нею є важливими засобами національного виховання.

Культурологічна функція української народної іграшки проявляється у тому, що вона виступає як засіб ознайомлення із культурою українського народу через проникнення у природу символіки та знаків народної іграшки; засобом передачі, засвоєння та творчого відтворення матеріальної та духовної культури народу.

Розвиваючий потенціал іграшки здавна відомий у народі і саме через це завжди привертав пильну увагу філософів, педагогів, етнографів, психологів. **Розвиваюча функція** української народної іграшки проявляється у стимулюванні художньо-пізнавальних інтересів і потреб, розвитку художніх здібностей, оволодінню художньо-комунікативними вміннями, художньо-творчій реалізації особистості дітей старшого дошкільного віку [5, с.26].

Іграшка є засобом організації розвиваючих дій (пізнавальних, регуляторних, моторних), вона допомагає розробляти дрібні рухи руки (що необхідні для розвитку мови, а згодом будуть полегшувати підготовку руки до письма). Використання природних матеріалів для заміщення тих чи інших предметів розвиває уяву дитини і готує розвиток знакової, власне людської функції свідомості [1].

Як правило, переважна більшість сучасних іграшок «не залишає місця для «домислювання сюжету», самостійного духовного і художнього пошуку, творчості дитини. Всі функції чітко і вузько задані. Іграшка, що переважає зараз в дитячих забавах, формує в дитини споживацький підхід, незатребуваність допитливості, фантазії, пошуку, власної активності. Як специфічний засіб інформації вона пропагує і викривлені цінності. Зокрема несе в собі небезпеку нормальному фізичному, психологічному та духовному розвитку» [1]. Тому необхідно уважно і ретельно обирати іграшки для гри.

Виховна функція народної іграшки зосереджена на тому, щоб виховувати тепле, спокійне та радісне сприйняття світу, довіру до нього, що є необхідним для нормального психічного розвитку. Іграшка як засіб виховання повинна стимулювати про соціальні дії і викликати гуманні почуття. Вона повинна підтримувати дбайливе ставлення до інших, підкреслювати людський початок в живому. Неприпустимим є наявність в іграшці якостей, стимулюючих асоціальні дії і почуття.

Як іграшка лялька має сьогодні наскрізне виховне значення. Народна іграшка задає образ людини, формує поняття у дитини про добро і зло, хороше і погане. Вибудовується образ людини, її поведінки, пізнаються такі категорії, як добро і зло, гарне і погане, красиве і некрасиве. Іграшка несе в собі архетипи уявлень про добро і зло, дозволене і недозволене, прекрасне і потворне, безпечне і небезпечне [6].

Функція соціалізації знаходить реалізацію у відображенні соціального досвіду. Метафоричність, образність іграшки роблять її універсальним засобом соціальної адаптації на певному етапі розвитку людини, вона допомагає оволодівати вмінням будувати і підтримувати стосунки з людьми, освоювати культурні, моральні, естетичні та інші норми [4, с.28]. Народна іграшка спрямована на розвиток в дитині вміння спілкування, правильно поводитись у життєвих ситуаціях, розвиток соціального інтелекту. Через ляльку дитина засвоює моральні та етичні норми суспільства, в якому живе.

Іграшка виступає засобом самопізнання, об'єктом ідентифікації, дитина наділяє іграшку власним внутрішнім світом. Взаємодія з нею може мати захисне значення – сприяти стабілізації самоставлення дитини, орієнтувати дитину в різних сферах реальності [6]. Вона сприймає улюблену іграшку як об'єкт ідентифікації, емпатії, зворотний зв'язок з нею реалізується у процесі гри [6].

Психотерапевтична функція народної іграшки полягає у тому, що вона з давніх-давен допомагала дитині опанувати власні бажання, подолати страхи, прийняти поразку, заспокоїтись, отримати енергію, наснаження та підтримку. (с. 28) Традиційна лялька, виготовлена з натурального матеріалу, покликана виконувати важливу виховну місію: знімати психологічний бар'єр між малюком і світом великих речей.

Функція оберегу реалізується через ляльки-мотанки, вузлові ляльки, які виступають у народній свідомості Берегинями – богинями добра, захисту людей, оселі, малих дітей від хвороб та інших «злих сил» [4, с.69].

Лялька, однак, може так само мати і негативний вплив на психіку дитини, але трапляється це зазвичай при неправильному підборі іграшки, або невідповідності її віку дитини. Дуже погано на розвиток впливають чітко фіксовані образи в ляльці. Це відбувається, коли дитина має в іграшці чітко фіксовані людські образи і запрограмований спосіб поведінки. Відбувається гальмування фантазії і самостійності самої дитини. Заданий образ такий сильний, що його неможливо змінити [7].

Висновки. Народна іграшка – предмет, що створений для гри дітей та використовується з метою всебічного, гармонійного розвитку особистості, залучення її до праці і відпочинку. Традиційна іграшка є відображенням культури і побуту народу, що її створив. Різняться іграшки за формою, матеріалом, змістом, призначенням. Однією з найбільш популярних іграшок є лялька як образ-символ людини.

Іграшки мають велике значення в житті особистості і виконують культурологічну, розвиваючу, виховну, психотерапевтичну функції, функцію соціалізації, самопізнання та оберегу. Однак, в межах окресленого дослідження залишається ще багато цікавих питань, що становитимуть предмет майбутніх наукових розвідок. Одне з таких проблемних питань – вплив народної іграшки на становлення і розвиток самосвідомості дитини.

Список використаних джерел

1. Піроженко Т.О. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника : монографія / [С.О. Ладивір, О.О. Вовчик-Блакитна та ін.] ; за ред. Т. О. Піроженко. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 236 с.
2. Герус Л. Народна іграшка у дослідженнях Катерини Матейко / Л. М. Герус // Народознавчі зошити. – № 4 (100), 2011. – С. 615–623.

3. Иванова Е. С. Анализ различных подходов к классификации детской игрушки / Е.С. Иванова // Известия Саратовского университета. 2011. Т. 11. – Сер. Философия. Психология. Педагогика, – Вып. 3. – С. 71–73.
4. Маховська С. Міфологічна семантика традиційної народної іграшки / С. Маховська // Наукові виклади №1. – 2009. – С. 66–69.
5. Нестеренко В.В. Педагогічні та творчо-активізуючі можливості української народної іграшки / В.В. Нестеренко, Л.В. Кантаржи // V Всеукраїнські науково-практичні читання студентів і молодих науковців, присвячені педагогічній спадщині К.Д. Ушинського – Одеса, ПДПУ, 2007. – С. 123–125.
6. Омельченко І. Структура та психологічні функції просторового компонента хронотопу комунікативної діяльності дошкільника / І. Омельченко // Вісник інституту розвитку дитини. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія [Текст] : збірник наукових праць. Вип. 31 / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. – С. 138–144.
7. Мальцева Т.Г. Кукла как образно-символическая форма в современной визуальной культуре / Т.Г.Мальцева // Гуманитарные и социальные науки. – 2011. – № 6 – С. 113–121.
8. Ананьева Е. Куклы мира / Е. Ананьева, Т. Евсеева. – М. : Аванта, 2005. –184 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Pirozhenko T.O. Stanovlennja vnutrishn'oi' kartyny svitu doshkil'nyka : monografija / [S.O. Ladyvir, O.O. Vovchyk-Blakytina tain.] ; za red. T. O. Pirozhenko. – Kirovograd : Imeks-LTD, 2012. – 236 s.
2. Gerus L. Narodna igrashka u doslidzhennjah Kateryny Matejko / L. Gerus // Narodoznavchi zoshyty. – № 4 (100), 2011. – S. 615–623.
3. Ivanova E. S. Analiz razlichnyh podhodov k klassifikacii detskoj igrushki / E.S. Ivanova // Izvestija Saratovskogo universiteta. 2011. – T. 11. Ser. Filosofija. Psihologija. Pedagogika, vyp. 3 – S. 71–73.
4. Mahovs'ka S. Mifologichna semantyka tradycijnoi' narodnoi' igrashky / S. Mahovs'ka // Naukovi vyklady. – №1. – 2009. – S. 66–69.
5. Nesterenko V.V. Pedagogichni ta tvorcho-aktyvizujuchi mozhlyvosti ukrai'ns'koi' narodnoi' igrashky / V.V. Nesterenko, L.V. Kantarzhny // V. Vseukrai'ns'ki naukovo-praktychni chytannjastudentiv i molodyh naukovciv, prysvjacheni

- pedagogichnij spadshhyni K.D. Ushyns'kogo – Odesa, PDPU, 2007. – S. 123–125.
6. Omel'chenko I. Struktura ta psihologichni funkcii' prostorovogo komponenta hronotopu komunikatyvnoi' dij'al'nosti doshkil'nyka / I. Omel'chenko // Visnyk instytutu rozvytku dytyny. Serija: Filosofija. Pedagogika. Psihologija [Tekst] : zbirnyk naukovyh prac'. Vyp. 31 / Nac. ped. un-t im. M.P. Dragomanova. – K. : Vyd-vo NPU im. M. P. Dragomanova, 2014. – S. 138–144.
 7. Maltceva T. G. Kukla kak obrazno-simvolicheskaya forma v sovremennoy vizualnoy kulture / T. G. Maltceva // Gumanitar-nue I socialnue nauki. – 2011. – № 6. – S. 113–121.
 8. Anan'eva E. Kukly mira / E. Anan'eva, T. Evseeva – M. : Avanta, 2005. – 184 s.

T.I. Shcherbak. The psychology of a folk toy. The studies concentrated around the issue of national culture of the Ukrainian nation, its historical past are analyzed. Psychological features of Ukrainian folk toy, its stylistic differences from toys of other nations and cultures and its effect on personal development are defined. Classification of traditional folk toys on different grounds is adduced. The specifications of the most popular folk toys worldwide – a doll as a material object and image-symbol of a man, was indicated. The importance of image-toys in development of the child's consciousness and dialogue communication are illuminated. The importance of learning of reduced communication and emotional relationship to an imaginary companion in gaming and everyday situations is emphasized. The basic positions and the prevailing forms of interaction with the dolls are defined.

The author gave a special attention to an impact of dolls' appearance, texture of the material, from which it is made, its proportions and character on the psychics of a child. The peculiarities of the selection of folk toys, in general, and dolls, in particular, according to the age characteristics of children are illuminated.

The extremely broad functional purpose of a folk toy as one of the most effective mean of aesthetic, physical and mental development of children; the spiritual factor of cognition of an environment is emphasizes in the article. The opportunity to stimulate and optimize the mental development of children through the popular toy and through the implementation of cultural, developing, educational, functions of psychological therapy, socialization, self-knowledge and talisman are indicated.

Key words: folk toy, doll, image, symbol, culture, reduced communication, imaginary companion, play, playing role.

Received July 11, 2015

Revised August 17, 2015

Accepted September 21, 2015